

הזכות לחינוך רגיל- עדכון 2011

מבוא: למי נועד החינוך המיוחד

הלימוד בכיתה רגילה במסגרת בית-ספר רגיל הינו זכות בסיסית של כל ילד וילדה.

מיעוט זעיר של ילדים אינו מסוגל ללמוד בכיתה רגילה. החוק מגדיר את המיעוט הזה כך: "אדם בגיל שלוש עד עשרים ואחת שמחמת התפתחות לקויה של כשרו הגופני, השכלי, הנפשי או ההתנהגותי מוגבלת יכולתו להתנהגות מסתגלת" (חוק חינוך מיוחד התשמ"ח - 1988).

שופט בית-משפט השלום בכפר-סבא, דוד מועלם, התייחס לכוונת המחוקק באומרו: "לא לילד שובב, אף לא לילד לחוץ, או לילד מדוכא המרגיש עצמו מקופח, ומבטא את התקוממותו בהתנהגות בלתי רצויה, מכון החוק, ולא לילד שעל רקע 'רגשי' כלשהו התנהגותו גסה וקשה עד כדי הפרעה לחבריו ולמחנכיו, הכתוב רומז. אלה ילדים המצויים בכל חברה טובה, ובודאי ובודאי בחברתנו, היוצרת תכופות לחצים חברתיים ואחרים, שיש בהם כדי להשפיע על ילדינו - תלמידינו השפעות מזיקות והרסניות. הפער שבין העדות ובין השכבות השונות בעם, הוא אלמנט שיש בו כדי ליצור, אובייקטיבית, ואולם ברוב המקרים גם סובייקטיבית, פערים בהתנהגות, ואם מעיינינו יהיו רק לסיגולו של הילד האחד להתנהגותו של הילד האחר, שאם לא כן יהיה הוא 'ילד חריג', נחטיא את מטרתו של החינוך ונוסיף להריסתו". (מדינת ישראל נגד משפחת דורני, ת.פ. 2352/91 מה - 3.3.92).

החוק מתכוון לילדים הסובלים מליקוי גופני, נפשי או שכלי שאינו ניתן לתיקון באופן משמעותי. עבור ילדים אלה הוקמה מסגרת החינוך המיוחד, הכוללת בתי-ספר מיוחדים, וכן כיתות של חינוך מיוחד ("מקדמות", או "טיפוליות", או "רגשיות", או "קטנות", או "מיוחדות" וכיו"ב) בתוך בית-הספר הרגיל.

מפרסומים של משרד החינוך ניתן ללמוד לאלו תלמידים מיעדות המסגרות הנ"ל; "טופסי החלטת ועדות השמה וערר", שהתפרסמו בחוזר מיוחד א' ספטמבר 1996, עמ' 17, כוללים את החריגויות והמאפיינים של תלמיד חריג הזקוק למסגרת מיוחדת.

- משכל גבולי
- פיגור קל
- פיגור בינוני
- פיגור קשה/עמוק
- הפרעות התנהגותיות/רגשיות
- אוטיזם/P.D.D
- הפרעות נפשיות (מחלת נפש)
- לקות למידה
- שיתוק מוחין/נכות פיזית קשה

- חרשות/כבודות שמיעה
- עיוורון/לקות ראייה
- עיכוב שפתי

בחוברת, שפרסם האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך: "החינוך המיוחד במערכת החינוך בישראל - רשימת מוסדות החינוך המיוחד" ירושלים, התשנ"ז 1997, כיתות החינוך המיוחד מסווגות כך:

- חרשים וכבדי שמיעה רב-בעייתיים
- עיוורים ולקויי ראייה רב-בעייתיים
- כיתת חולים בבתי-חולים רגילים
- בעלי פיגור בינוני רב-בעייתי
- בעלי פיגור קל רב-בעייתי
- בעלי הפרעות התנהגותיות ורגשיות קשות
- משותקי מוחין בעלי נכויות פיסיות קשות רב-בעייתיות
- לקויי למידה רב-בעייתיים
- אוטיסטים קשים/PDD
- בעלי משכל גבולי רב-בעייתי
- בעלי פיגור קשה/עמוק/סיעודיים
- בעלי פיגור בינוני מורכב
- בעלי הפרעות נפשיות (חולי נפש)
- מעוכבי התפתחות (כיתות גן וכיתה א' בלבד)
- מעוכבי שפה (כיתות גן עד כיתה ג' בלבד)

על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **בשנת תש"ע למדו במערכת החינוך 153,176 תלמידים המוגדרים כבעלי צרכים מיוחדים**. 19,799 מתוכם למדו בבתי ספר לחינוך מיוחד, 41,263 למדו בכיתות מיוחדות ו- 92,124 בכיתות רגילות בתכנית שילוב. תלמידי החינוך המיוחד הם 10.6% מכלל תלמידי החינוך היסודי, 6.3% מתלמידי החינוך העל-יסודי ו-5.15 מתלמידי הגנים הציבוריים. (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הודעה לעיתונות. 306/2011 מיום 1.12.2011).

חלק ניכר מהילדים הלומדים במסגרות חינוך מיוחד הם ילדים רגילים, אשר אינם נכללים במאפייני החריגויות שברשימות ה"ל", ובכל זאת הם הופנו לחינוך המיוחד בגלל שהם מפריעים, ו/או מתקשים בלימודים. מנתונים שמסר משרד החינוך בעבר מתברר כי הרוב הגדול של התלמידים במסגרות החינוך המיוחד הם משכונות ועירויות-פיתוח, במיוחד תלמידים למשפחות יוצאות אתיופיה. שיעור כה גבוה של תלמידים ממקומות אלה מלמד על-כך שמערכת החינוך מיישמת את החוק באופן מעוות. הדברים נתמכים גם על ידי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: בהודעה לעיתונות הנזכרת לעיל מצויין כי יש קשר בין סיכויי ההשמה של תלמיד לחינוך המיוחד לבין רמת ההכנסה וההשכלה של הוריו- ככל שהאם פחות משכילה והכנסת ההורים יורדת כך גוברים הסיכויים שילדיהם יופנו למסגרות חינוך מיוחד. עבור ילדים שבשום אופן אינם מסוגלים ללמוד במסגרת הרגילה, החינוך המיוחד הוא אכן פתרון נאות; אלא שמנהלות, פסיכולוגיות ומורות רבות נוטות לראות את החינוך המיוחד **כמושבת עונשין**, אליה ניתן להשליך כל ילד או ילדה שאינם מקבלים את נורמות בית-הספר, מפריעים או מקבלים ציונים נמוכים. מורות ומורים עושים ברעיון החינוך המיוחד שימוש **המנוגד** למטרות המחוקק ולמטרות המוצהרות של משרד החינוך. לא כל ילד או ילדה הסובלים מפער לימודי או מבעיות התנהגות חייבים בחינוך מיוחד. לפני הפנייתם לוועדת השמה, חובה על המורות לנסות ולעזור להם במשאבים של בית-הספר הרגיל, ובכלל זה משאבי השילוב.

הל"ה מקיימת מאבק עקבי וחסר פשרות, במשך שנים רבות, נגד היד הקלה של מערכת החינוך בהפניית תלמידים למסגרות החינוך המיוחד.

מהניסיון המצטבר למדנו כי אנשי מערכת החינוך הפעילים בשטח - מורות, יועצות, מנהלות בתי-ספר, פסיכולוגים, חברי וועדות השמה וערר - מפגרים בהרבה אחר הוראות החוק ומשרד החינוך בנושא. לכן, מומלץ מאוד להורים ללמוד את החוקים, ההוראות ומדיניות המשרד ולדעת כיצד להשתמש בהם. בזמן שפרופ' אמנון רובינשטיין כיהן כשר החינוך, קיימנו עמו מספר מפגשים וניהלנו תכתובת ענפה במטרה להקטין את ההפניה המאסיבית לחינוך המיוחד. מאמצינו נשאו פרי; בחודש מאי 1994 פרסם מנכ"ל משרד החינוך דאז, ד"ר שמשון שושני, חוזר מנכ"ל מיוחד י"ב תחת הכותרת: **"שינויים במדיניות הטיפול בתלמידים מתקשים בחינוך הרגיל ובהשמת תלמידים בחינוך המיוחד"**. אחת המטרות של התכנית על-פי החוזר: "להפחית את מספר התלמידים המופנים לחינוך המיוחד, ואשר, על-ידי טיפול נכון, יכולים להשתלב בחינוך הרגיל. היעד הוא צמצום הדרגתי של מספר התלמידים המופנים לכיתות מקדמות בבתי-ספר רגילים בכשליש לעומת מספרם כיום, והיקף הצמצום בכל מקום יהיה תלוי בתנאים המקומיים באותו מקום" (עמ' 4).

☞ **הורים! קראו בתשומת לב את הרציונאל של חוזר המנכ"ל הנ"ל:**

"מסגרות החינוך המיוחד נועדו לעזור לאוכלוסיות שאינן יכולות להשתלב בחינוך הרגיל. אוכלוסיות אלו כוללות ילדים בעלי פיגור שכלי, ילדים בעלי הפרעות נפשיות, ילדים נכים וילדים בעלי ליקויי למידה קשים". אחוז הילדים הללו הוא קטן ביותר. בפועל מופנים כיום לחינוך המיוחד גם תלמידים שהקושי שלהם מתון יותר. תלמידים אלה יכולים ללמוד בחינוך הרגיל בתנאים מסוימים: אם קיימת סובלנות כלפיהם, אם יש מודעות לגבי סוג הבעיה שלהם, ואם המערכת מסוגלת לפתח עבורם תכניות מיוחדות במסגרת הכיתה הרגילה. במערכת החינוך כיום קיימות דוגמאות רבות למקרים מוצלחים של טיפול בחריגות בכיתה רגילה, לעיתים במסגרת תוכנית השילוב, לפי העקרונות האמורים. במקביל, קיימת מודעות לעובדה שתלמידים רבים אינם זוכים להתייחסות המתאימה להם, משום שבבית-הספר אין ידע ויכולת לפתח עבורם תכניות מיוחדות. לא אחת מביא התסכול, שהילדים הללו חשים, לתופעות של אלימות ולהפרעה למהלך השיעורים, או, לחלופין, לניתוק ולבדידות. תלמידים אלה מופנים לחינוך המיוחד משום שהפיגור הלימודי המצטבר אינו מאפשר להם להמשיך במסגרת הרגילה או בשל בעיות התנהגות הנובעות ישירות מתסכול.

השמתו של תלמיד במסגרת מיוחדת היא צעד גורלי עבורו ועבור בני משפחתו. ההשמה במסגרת נפרדת של החינוך המיוחד היא גושפנקה רשמית לחריגותו ולכך שלמערכת הרגילה שוב אין כלים לעזור לו.

כיום, התפיסה הרווחת במדינות מפותחות מצדדת בשילובם של ילדים בעלי חריגויות בחינוך הרגיל ובצמצום מוסדות נפרדים לחינוך מיוחד. זאת מתוך הנחה ששילובו המוצלח של תלמיד מתקשה בכיתה הרגילה היא אתגר חינוכי מהמעלה הראשונה. ההתמודדות עם הקשיים בכיתה הרגילה מחזקת את הדימוי העצמי של הילד ומוכיחה לו שהוא בעל ערך ובעל יכולת. המשך התפקוד בכיתה הרגילה מונע תווית של חריגות. שילוב מוצלח של התלמיד המתקשה בחינוך הרגיל הוא מסר ערכי גם לגבי שאר התלמידים באשר לסובלנות כלפי האחר, לקבלת השונות ולעזרה הדדית. שילוב תלמיד בעל בעיות לימודיות, גופניות, רגשיות או אחרות הוא הזדמנות של ממש לחינוך ערכי משמעותי בבית-הספר. מובן שהמשך השילוב של תלמיד מתקשה בכיתה הרגילה דורש מן הצוות החינוכי הכשרה, ידע, מסירות ומשאבים המתבטאים בהדרכה, בשעות הוראה ובתקציבים. כדי לסייע בידי בתי-הספר להפעיל תכניות ייחודיות לתלמידים מתקשים ולשלבם עד כמה שניתן במסגרת בית-הספר הרגיל נערכת מערכת החינוך להקצאתן של שעות מיוחדות לנושא. שעות אלו נועדו להעניק לתלמידים עזרה מקצועית מיוחדת, אישית או קבוצתית.

בנובמבר 2002 התקבל בכנסת תיקון לחוק חינוך מיוחד התשמ"ח-1988. התיקון הוסיף לחוק את "פרק השילוב" הקובע כי יש לתת עדיפות לשילובם של ילדים בעלי צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל תוך מתן תוספת שעות הוראה ושירותים מיוחדים. בפרק 2.2 לחוזר מנכ"ל תשס"ו/8 (ב) מוגדרת אוכלוסיית היעד של תכנית השילוב ככלל התלמידים בגיל חינוך חובה (החל מגיל 3 ועד סוף חטיבת הביניים), במוסדות חינוך רשמיים והן במוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים בכל המגזרים.

משמעות התיקון לחוק היא, כי לפני שמעלים תלמיד/ה לועדת השמה, יש לבדוק קודם כל אפשרות לכלול את אותו תלמיד בתכנית השילוב בבית הספר בו הוא לומד. במסגרת תוכנית השילוב, בית הספר מקבל סל שעות סיוע (כגון הוראה מתקנת ותרפיה באומנות) אותן הוא מחלק בין תלמידים, שהוגדרו כבעלי צרכים מיוחדים ולומדים במסגרת רגילה. רק כאשר השילוב נכשל, ניתן להפנות תלמיד לועדת השמה לצורך שיבוץ למסגרות החינוך המיוחד (במקרים חריגים, ועדת שילוב הדנה לראשונה בהכללת תלמיד בתכנית השילוב, מפנה אותו ישירות לועדת השמה).

בפועל, ישנן בעיות רבות בהפעלת תכנית השילוב. 2 בעיות מרכזיות עליהן מצביעה ועדת דורנר שבדקה את הנושא (דו"ח הועדה המיוחדת לבחינת מערכת החינוך המיוחד בישראל, ינואר 2009, ירושלים), המוכרות לנו מפעילותנו הן תקצוב דל של תכנית השילוב והעובדה שההחלטה לגבי המסגרת החינוכית בה ילמד תלמיד נתונה בידי מערכת החינוך ולא בידי ההורים. מבנה התקציב של החינוך המיוחד מביא להקצאת עיקר התקציב לבתי ספר לחינוך מיוחד וכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. התוצאה היא שתכנית השילוב סובלת מתת תקצוב, וכן שפעמים רבות אינטרס תקציבי מביא לפתיחת כיתות חינוך מיוחד על חשבון תכנית השילוב ולניתוב תלמידים למסגרות חינוך מיוחד. ועדת דורנר ממליצה לשנות את שיטת התקצוב כך ש"התקציב הולך אחרי הילד" ללא קשר לקביעת המסגרת בה ישובץ (משולב בחינוך רגיל, כיתת חינוך מיוחד במסגרת רגילה או בית ספר לחינוך מיוחד). בנוסף המליצה הועדה על מתן זכות הבחירה להורים לגבי המסגרת בה ישובץ תלמיד בעל צרכים מיוחדים. ארגון ה"ה" תומך בהמלצות הועדה, אולם לצערנו זו אינה הפעם הראשונה שהמלצות ברוח זו ניתנות על ידי ועדות מקצועיות. יישומן דורש שינוי יסודי באופן הפעלת החינוך במיוחד בישראל ולכן כנראה לא יושמו עד כה.

כיום, כתוצאה מתת תקצוב תלמיד משולב מקבל במוצע 2 שעות שבועיות של סיוע, אשר אינן מספיקות אפילו לתלמידים עם בעיות שכיחות כגון הפרעת קשב-ריכוז או לקויות למידה קלות. משום כך, פעמים רבות מתייחסים בתי ספר לתכנית השילוב כאל תחנת מעבר, וחודשים ספורים לאחר שילובו של תלמיד כבר מפנים אותו לועדת השמה.

הורים, היודעים שילדם אינו סובל מלקות משמעותית ואינו בעל צרכים מיוחדים, חייבים לעשות את כל שביכולתם כדי למנוע את העברתו לחינוך המיוחד. מדוע?

1. מרבית מסגרות החינוך המיוחד מתייחסות אל תלמידיהן כאילו הם בעלי יכולת נמוכה מאוד ואינן מעניקות חינוך, המאפשר להגיע להישגים רגילים.

2. השהות בחינוך המיוחד מכתימה את הילדים, שאינם זקוקים לו, בדימוי שלילי ופוגעת בערך העצמי שלהם.

3. התלמידים במסגרות החינוך המיוחד צוברים פערים לימודיים ומפתחים תלות בלמידה באמצעות מתווכים ולכן קשה מאד לחזור מן החינוך המיוחד לחינוך הרגיל ולהשתלב בו.

4. בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים משבצים תלמידים הסובלים מבעיות שונות, הדורשות התייחסות שונה. כך למשל תלמידים עם לקויות למידה ללא בעיות התנהגות עשויים למצוא את עצמם לומדים עם ילדים הסובלים מבעיות התנהגות משמעותיות.

5. הודעה לעיתונות שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה תומכת בדברים שאנו טוענים שנים רבות: ככל שהשכלת האם ומעמדם הכלכלי של ההורים נמוך כך גדל הסיכוי שילדיהם יוגדרו כבעלי צרכים מיוחדים ויפנו למסגרות החינוך המיוחד. הדוח מצביע גם על השמת יתר של ילדים לעולים מבריה"מ לשעבר ומאתיופיה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לעיתונות, 3.5.2009 "תלמידים בעלי צרכים מיוחדים התשס"ז", http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=200906).

דברים אלה נכונים לגבי הכיתות המיוחדות בבתי הספר הרגילים, אך בעיקר לגבי בתי-הספר המיוחדים.

הורים רבים נותנים אמון מלא במורה או במנהלת, האומרות להם ש"זה לטובת הילד". הם מתפתים להאמין כי המסגרת הקטנה תסייע לפתור בעיות התנהגות או לשפר הישגים נמוכים בלימודים. ההורים משוכנעים כי לאחר שהות קצרה בחינוך המיוחד יוכל ילדם לחזור לכיתה הרגילה. הורים אלה אינם מודעים לכך שברוב המקרים **המצב הזמני הופך לקבוע**.

מורה טובה ובית-ספר טוב, צריכים להיות מסוגלים להתמודד עם ילדים המתקשים בלימודים ואף עם ילדים מפריעים. בבתי-ספר טובים רבים, נוטים להשאיר את מרבית הילדים הללו במסגרת הכיתה הרגילה, מצפים מן המורה שתקדיש להם תשומת-לב מיוחדת ומקצים להם שעות תגבור וסיוע במסגרת השילוב. הודות לכך, רובם מסיימים את מסלול הלימודים הרגיל.

כיצד זה קורה?

בדרך-כלל התהליך מתחיל ברגע שהמורה נתקלת בבעיות עם תלמיד ופונה ליועצת החינוכית של בית-הספר או למנהלת. לרוב מדובר בתלמיד חלש בלימודים ו/או בתלמיד עם בעיות משמעת. מורות רבות אינן מיידעות את ההורים לגבי צעדיהן. היועצת או המנהלת מפנות את התלמיד לאבחון בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי של הרשות המקומית. לרוב, הפסיכולוגית מקבלת חוות-דעת שלילית מבית-הספר על התלמיד עוד לפני שאבחנה אותו, דבר היוצר דעה קדומה על התלמיד. במקרים רבים, רבים מדי, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי ממליץ על העברה לחינוך מיוחד. ממחקרי שדה שערכו סטודנטים לפסיכולוגיה, בשיתוף ארגון ה"ה" נמצא כי יש פער עצום בין האבחונים שנעשים על ידי פסיכולוגים בשפ"י לעומת ממצאי אבחונים פרטיים. על פי האבחונים הפסיכולוגיים בשפ"י הילדים מקבלים תוצאות נמוכות יותר בכל המבחנים ומופנים יותר למסגרות החינוך המיוחד.

באותם מקרים בהם הפסיכולוגית מזמינה את ההורים לשיחה, היא מנסה לשכנע אותם שטובת הילד דורשת מסגרת קטנה ותומכת, בה הילד יקבל יחס וטיפול אישי שיקדמו אותו. בשלב הבא מועבר החומר - האבחון הפסיכולוגי, בצירוף שאלון הפניית תלמיד לועדת השמה מטעם בית-הספר, כולל המלצה להעביר את התלמיד למסגרת מיוחדת - למחלקת החינוך של הרשות המקומית.

מחלקת החינוך, על יסוד החומר שהצטבר על התלמיד, מזמנת וועדת השמה. ברוב המקרים, גם ההורים מקבלים הזמנה לוועדת ההשמה.

הורים רבים לא מודעים למשמעות המונח "מסגרת מיוחדת", אינם יודעים לאיזה סוג של ילדים היא מיועדת, ולא מכירים את הזכויות המוקנות להם בחוק ובהוראות משרד החינוך. לא פעם נכנסים הורים לישיבה של וועדת השמה בלא שיהיו בידיהם הכלים להתמודד עם הטיעונים של חברי הוועדה. כאשר נכנסים ההורים, יו"ר וועדת ההשמה מסכם בפניהם את

הממצאים שיש בידי הוועדה על ילדם. אנשי המקצוע בוועדה (פסיכולוגית, עובדת סוציאלית, מפקחים וכיו"ב), משכנעים את ההורים שהמסגרת היחידה המתאימה לילדם היא החינוך המיוחד. הם אומרים להורים שילדם הולך לאיבוד בכיתה רגילה, שם לומדים כ-40 תלמיד, ומציגים את הכיתה המיוחדת בצבעים ורודים: כיתה קטנה של כ-10 תלמידים, עם שתי מורות, כשכל תלמיד זוכה ליחס אישי ומתקדם בקצב שלו. לתלמידים בגיל צעיר הם מציעים בנוסף גם טיפול של קלינאית תקשורת, מרפאה בעיסוק, פסיכולוגית, עובדת סוציאלית וכיו"ב. אנשי הוועדה אינם שוכחים לציין בפני ההורים שמדובר במסגרת זמנית שאמורה להוות קרש קפיצה להשתלבות ילדם מחדש בחינוך הרגיל.

ההורים, שבדרך-כלל ניצבים לפני הוועדה בלא שיהיו בידיהם המסמכים שבידי חברי הוועדה, מתקשים להגן על ילדם. בזאת לא תם הסיפור: החלטת וועדת ההשמה נשלחת להורים בכתב. חוק חינוך מיוחד מחייב את הוועדה לפרט בפני ההורים את נימוקיה, אולם במרבית המקרים אין הוועדה עושה זאת, או שהיא מסתפקת בנימוק כללי כגון "הוועדה התרשמה שהתלמיד זקוק למסגרת מקצועית שתיתן מענה לצרכיו/תוכל להכיל אותו". הורים הרוצים לערער על החלטת וועדת ההשמה פונים לוועדת ערר מחוזית; ואולם, כיון שהם לא יודעים מה הם נימוקיה המפורטים של וועדת ההשמה, וכיון שהם לא תמיד מחזיקים במסמכים הראויים (שאלון הפניית תלמיד לוועדת השמה מבית-הספר, אבחון פסיכולוגי וכיו"ב), הם אינם מסוגלים להציג את טענותיהם בפני וועדת הערר באופן ענייני ומסודר. על כן, כשהם מגיעים לוועדת הערר, התסריט של וועדת ההשמה חוזר על עצמו. מניסיוננו ומדברים ששמענו מחברי ועדות השמה עולה כי השמתו של תלמיד לחינוך מיוחד תלויה במידה רבה ברקע החברתי-כלכלי של הוריו. כאשר מדובר בהורים משכילים ומבוססים, נוטה המערכת לשלב את התלמיד במסגרת החינוך הרגיל ולאפשר להוריו לממן באופן פרטי את הטיפולים והעזרה לה הוא נזקק. כאשר מדובר בתלמידים למשפחות מעוטות יכולת, המערכת נוטה להטיל את האשם במצבו של התלמיד על הבית, ומפעילה לחץ כבד (לעיתים גם באמצעות מערכת הרווחה) על ההורים הנאבקים על הזכות לחינוך רגיל של ילדם.

הליכי השמה לשילוב ולמסגרות חינוך מיוחד

חוק חינוך מיוחד והנחיות משרד החינוך, המפורסמות בחוזרי מנכ"ל, מגדירים ומסדירים את הליכי ההשמה למסגרות החינוך המיוחד ואת הזכויות לתוכנית השילוב. מניסיוננו, הליכי ההשמה מופרים כדבר שבשגרה ובכלל זה זכויות ההורים והתלמיד בהליך. פרק זה מציג את החוק והנחיות משרד החינוך לגבי הליכי השמה, תוך דגש על זכויות ההורים ובצירוף המלצות שלנו כיצד להתמודד עם ההליך.

שילוב

כיצד פועלת תכנית השילוב?

לכל מסגרת חינוך או מוסד חינוכי הנכללים בתכנית השילוב מוקצת מכסה שנתית של שעות שילוב. מכסת שעות זו עומדת לרשות ועדת השילוב המוסדית ועליה לבסס החלטותיה על מידע זה.

בגני ילדים שעות השילוב מוקצות למתי"א (מרכז תמיכה אזורי) ומשמשות גם לפתיחת גנים משולבים, שהם גנים בהם מרוכזים ילדים משולבים הלומדים יחד עם ילדים אחרים תחת השגחתו של צוות מתגבר.

שירותי התמיכה הניתנים במסגרת תכנית השילוב:

מרכזי תמיכה יישוביים/אזוריים (מתי"א) אחראים לריכוז התמיכה בתלמידים בעלי צרכים מיוחדים. המתי"א אחראי על יישום תכנית השילוב ביישוב על כל היבטיה, ובמסגרת זו הוא אחראי על הנחיית גננות ומורות של השילוב ושל מנהלי מסגרות החינוך המיוחד, סיוע בבניית תכנית לימודים יחידנית ומעקב אחריה ותיאום הקצאת שעות שילוב למוסדות. רוב שירותי התמיכה ניתנים בין כותלי המוסד החינוכי, מקצתם ניתנים בתוך המתי"א ביישוב בשעות אחר-הצהריים.

להלן פירוט סוגי הסיוע הניתנים לתלמידים בתוכנית השילוב:

א. סיוע ישיר לתלמיד

- * הוראה מתקנת על ידי מורה לחינוך מיוחד;
- * התאמת תכנית הלימודים לתלמיד על ידי מורה לחינוך מיוחד בשיתוף המחנכת/מורה מקצועי והתלמיד;
- * תרפיה באמנות על ידי מטפלים בהבעה או ביצירה;
- * תמיכה בתחום הרגשי/התנהגותי על ידי פסיכולוג או פסיכיאטר;
- * שימוש במכשירים מיוחדים וסיוע בהפעלתם: טלויזיה במעגל סגור, מכשירי שמיעה וכד';
- * הוראה במרכזי למידה בהם ציוד ייחודי, הוראה תוך שילוב אמצעים מיוחדים כגון שירותי תרגום, אמצעי תקשורת;
- * אמצעים נוספים: מנהל מסגרת חינוכית יבדוק כיצד אפשר לשלב בסיוע לתלמיד אמצעים שונים הקיימים בבית הספר כגון: למידת עמיתים, סיוע של מתנדבי שירות לאומי, תכנית פר"ח ושימוש בסייעות העובדות בבית הספר.

ב. סיוע לצוות החינוכי

- * הוראת הדגמה והנחיית צוות השילוב;
- * ביצוע הערכה ותצפית תוך כדי הוראה, הוראת הדגמה והנחיית המחנכת המשלבת;
- * אבחון ומעקב על ידי צוות רב מקצועי לצורך התאמת תכנית לימודים לתלמיד המשולב והנחיית צוות השילוב;
- * תמיכה בצוות השילוב במעברים בין מסגרות, בין נושאי לימוד ובין פעילויות במסגרת החינוכית.

ג. תמיכה מסוג סייעת

- במסגרת תכנית השילוב ובמסגרות חינוך מיוחד מעסיק משרד החינוך סייעות. תפקיד הסייעת לתמוך בתלמיד המשולב ולסייע לו להשתתף בתכנית הלימודים, להבין את המטלות וחומר הלימוד בשיעור. על פעילות הסייעת והנחייתה אחראי קודם כל מחנך הכיתה.
- לתמיכה מסוג סייעת זכאים תלמידים שאובחנו כ: משותקי מוחין ובעלי נכויות פיזיות קשות (קוד 59), עיוורים ולקויי ראייה (קוד 61), PDD אוטיסטים (קוד 56), בעלי פיגור בינוני (קוד 53), בעלי הפרעות נפשיות (קוד 57) ותלמידים בעלי מחלות נדירות הזקוקים להשגחה מתמדת (על פי אישור המוסד לביטוח לאומי).
- בנסיבות מיוחדות ניתן לפנות ליו"ר ועדת השילוב בבקשה חריגה לקבלת סייעת עבור תלמיד משולב שאינו נכלל בקטגוריות הנ"ל.
- על פי הנחיות משרד החינוך, שעות סייעת ניתנות על פי רמות תפקוד: עד 7 שעות שבועיות לרמת תפקוד גבוהה ועד 30 שעות סיוע לרמת תפקוד נמוכה.
- בפועל, הקצאת שעות סיוע על ידי בית הספר עשית על פי יתרת השעות שנותרה לו ב"סל הסיוע".
- הורים, שימו לב! אם נקבע כי ילדכם זכאי לשעות סייעת במסגרת השילוב, בדקו מהי רמת התפקוד שלו וודאו שהקצאת השעות תואמת את הנחיות משרד החינוך.
- את רמות הזכאות ניתן למצוא בסעיף 2.11.3 לחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) העוסק באוכלוסיות מיוחדות.

בשנת הלימודים תשס"ח השתנתה מדיניות משרד החינוך בנוגע לסייעות אישיות. במחקרים שנערכו בנושא נמצא כי הצמדת סייעת אישית לתלמיד מפריעה לשילוב החברתי של התלמיד, יוצרת סטיגמות ותחושת בושה לתלמיד, מפריעה לקשר בין התלמיד למורה ולמחויבות המורה כלפי התלמיד וגורמת לתלמיד תחושת חוסר עצמאות. לעיתים הסייעת אינה מצליחה ליצור יחסים טובים עם התלמיד ואז נוכחותה מפריעה לתלמיד יותר מאשר מסייעת לו. בעקבות המחקרים רב התקנים לסייעות כיום מוקצים לסייעות כיתתיות או קבוצתיות. ניתן לקבל סייעת לליווי תלמיד בודד לאחר פניית הרשות המקומית בה מתגורר התלמיד ועל פי שיקול דעת של מפקח חינוך מיוחד במחוז מטעם משרד החינוך. על פי הנחיות משרד החינוך ניתן להקצות סייעת לליווי פרטני רק לתלמידים בעלי נכויות קשות הלומדים בחינוך הרגיל (משולבים), או בחינוך מיוחד בכיתות בהן אין סייעת כיתתית. על פי הנחיות החדשות שהוציא משרד החינוך ביולי 2007, לכיתות חינוך מיוחד יוקצו סייעות כיתתיות וכן סייעות תיגבור.

שימו לב!

- אין להפנות תלמיד שילוב לקבלת סיוע ממרכז טיפולי ביישוב מבלי לקבל את הסכמת הורי התלמיד בכתב.
- השירות הניתך לתלמידים משולבים באמצעות שעות שילוב יינתן ללא תשלום!
- משרד החינוך אוסר העסקת סייעת על חשבון ההורים או הוספת שכר לסייעת על ידי הורים לתלמידים.
- האישור לסייעת לתלמיד משולב במסגרת רגילה הוא לשנת לימודים אחת בלבד. בכל שנה יש לחדש את הבקשה אם קיים עדיין הצורך (מתוך הוראות חוזר מנכ"ל תשסח/3 (ד)).

הליך השילוב: הדיון בועדת שילוב מוסדית

התלמידים המופנים לוועדות שילוב

ועדות השילוב המוסדיות יידונו בעניינם של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים כדלקמן:

1. תלמיד בעלי לקות משמעותית שיש לגביו מסמך קביל שנקבע על ידי גורמים מקצועיים בלבד (דהיינו אבחון של פסיכולוג או פסיכיאטר חינוכי מוכר).
2. תלמיד שהוחלט בועדת השמה או ערר שהוא ילמד במסגרת חינוכית רגילה, בליווי הוראות בדבר שילובו.
3. תלמיד שהועבר ממסגרת החינוך המיוחד למסגרת חינוך רגילה על פי חוות הדעת המקצועית של בית הספר ובהסכמת הוריו.
4. תלמיד שיש לגביו חשד סביר לקיום לקות משמעותית והוא נמצא בתהליכי אבחון והערכה. ועדת השילוב רשאית לדון בעניינו ולהכלילו בתכנית השילוב למשך אותה שנת לימודים ועד לקבלת מסמכי אבחון.

הפניה לוועדת שילוב:

על פי הוראות משרד החינוך, הפניית תלמיד לוועדת שילוב מוסדית תיעשה רק לאחר שהמוסד החינוכי ימצא את אפשרויות ההתערבות והסיוע לתלמיד ובכלל זה היוועצות עם יועץ, פסיכולוג, מדריכים מקצועיים, התערבות באמצעות תכניות חינוכיות אחרות ושיתוף הורי התלמיד בכל אחד מניסיונות ההתערבות החינוכית. (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 2.8.1).

הגורם המפנה לוועדת שילוב יכול להיות הורה, ועדת השמה ביישוב, עובד הסגל במוסד החינוך הרגיל בו לומד הילד או רשות חינוך מקומית.
כאשר הורה מעוניין בקיומה של ועדת שילוב עליו לפנות בבקשה כתובה ליו"ר ועדת השילוב (בבית הספר- להנהלת בית הספר, בגן- למפקח הכולל).

זימון הורים לוועדת שילוב יישלח בדואר רשום, לפחות 10 ימים לפני מועד הדיון. הורה המבקש לדחות את הדיון מסיבה מוצדקת יפנה ליו"ר הוועדה לקביעת מועד אחר.

המסמכים הדרושים לדיון בוועדת השילוב:

- אבחון של הלקות על ידי גורם מוסמך (ראה בהמשך טבלה המפרטת מי מוסמך לאבחן על פי סוג הלקות).
  - שאלון הפניה מטעם הגננת או המחנכת המשמש כחוות דעת חינוכית. השאלון מועבר לעיון ההורים וחתימתם. שימו לב- חתימה על השאלון אינה מבטאת הסכמה לתכן הדברים, אך ניתן לסרב לחתום. על פי הוראות חוזר מנכ"ל העתק של השאלון החתום יועבר להורים ויישאר ברשותם.
  - חוות דעת פסיכולוגית של פסיכולוג חינוכי מוכר וחוות דעת נוספות של גורמים מקצועיים מוסמכים שיש בידי ההורה
- חשוב לזכור- להורים זכות לעיין בכל המסמכים המונחים בפני הוועדה. בפועל, הורים מקבלים את המסמכים רק על פי דרישה מפורשת שלהם ולכן חשוב מאד לפנות לוועדה עם קבלת ההודעה על כינוסה ולדרוש לקבל עותק של כל המסמכים לפני הדיון.**

המסמכים שהונחו בפני הוועדה יישמרו בתיקו האישי של התלמיד. מסמכיו של ילד בגן יועברו לשירות הפסיכולוגי החינוכי ויישמרו שם.

הרכב ועדת השילוב:

- א. בבית הספר: יו"ר הוועדה יהיה מנהל/ת בית הספר והיא תכלול גם את מחנך הכתה של התלמיד, עובד הוראה מתחום החינוך המיוחד (כגון מנהל מתי"א ונציגו), פסיכולוג חינוכי מטעם השירות הפסיכולוגי-חינוכי ביישוב או יועץ חינוכי, ובעל מקצוע נוסף שקבע המנהל אם נדרש לפי העניין (מומלץ להזמין מומחה בתחום הלקות של התלמיד).
- ב. בגן הילדים: יו"ר הוועדה הוא המפקח הכולל על גני הילדים ביישוב או נציגו. בנוסף חברים בוועדה גננת האם של התלמיד, עובד הוראה מתחום החינוך המיוחד, פסיכולוג מטעם השירות הפסיכולוגי-חינוכי ביישוב הפועל בגני ילדים ובעל מקצוע נוסף אם נדרש.

לוח זמנים של ועדות השילוב:

בקשות לדיון בוועדות שילוב תוגשנה לא יאוחר מסוף חודש פברואר בכל שנה. הדיונים בוועדת השילוב בעניינו של תלמיד לקראת שנת הלימודים הבאה (העוקבת) יתקיימו בין מרס ל-15 במאי. ההחלטה תיושם בשנת הלימודים העוקבת.

הדיון בוועדה:

- יו"ר הוועדה יזמין את ההורים ואת התלמיד להשמיע את דבריהם בפני הוועדה
- הורים רשאים להציג בוועדה מסמכים נוספים שהם רלוונטיים לדיון, והוועדה תתחשב במסגרת שיקוליה גם במסמכים אלה.
- לפני דיון עם הורים לקויי שמיעה, חירשים או שאינם דוברי עברית יש לדאוג למתרגם. אפשר לבקש מההורים לפני הדיון להביא משיהו מטעמם.
- בדיון עם הורים עוורים או לקויי ראייה יש לקרוא לפניהם את המסמכים המוצגים בדיון.
- הדיון בוועדה נחלק לשניים: דיון בנוכחות ההורים ולאחר מכן דיון של חברי הוועדה בלבד וקבלת החלטה.

החלטת ועדת השילוב:

הוועדה יכולה לקבל אחת משתי החלטות:

- א. **התלמיד זכאי להיכלל במסגרת תכנית השילוב.** במסגרת החלטה זו בסמכות הועדה גם להחליט על תמיכה מסוג סייעת בכפוף לנוהלי משרד החינוך (טבלת רשימת הלקויות המזכות בסייעת ראה בהמשך).
- ב. **התלמיד אינו זכאי להיכלל במסגרת תכנית השילוב.** על הועדה לנמק ולקבוע האם התלמיד ילמד בחינוך הרגיל ללא תמיכה מתכנית השילוב, או להפנות את התלמיד לועדת השמה ולפרט את הסיבות להפניה. הפניה לועדת השמה תעשה תוך 14 יום ממועד קבלת ההחלטה של ועדת השילוב.
- ג. **פתיחת גם משולב.** ועדת השילוב המוסדית לגני ילדים מחליטה על פתיחת גנים משולבים.

הודעה על החלטת ועדת שילוב:

החלטה מנומקת של הועדה על גבי טופס סטנדרטי תישלח להורי התלמיד לא יאוחר מ-10 ימים מיום קבלת ההחלטה.

משך הזכאות להיכלל בתכנית שילוב:

כרגיל, החלטת ועדת שילוב על זכאות תלמיד להיכלל בתכנית השילוב תישאר בתוקף שנה אחת. לקראת סוף של שנת לימודים יקיים הצוות הבין-מקצועי דיון וימליץ על המשך או הפסקת השילוב לתלמידים בהתאם להתקדמותם. הפסקת השילוב לתלמיד שנכלל בתכנית תעשה על ידי כינוס ועדת שילוב בעניינו. אולם, אם חל שינוי בתפקוד התלמיד או בנסיבות, יכולה ועדת שילוב להתכנס בכל עת ולשנות את החלטתה.

*במעברים בין שכבות (גן לכתה א', כתה ו' לכתה ז' ומחטיבת ביניים לחטיבה עליונה) יש לקיים דיון מחודש במעמד ועדת השילוב לצורך בחינה מחודשת של זכאות התלמיד. מומלץ לקיים את הדיון לפני פתיחת שנת הלימודים ובכל מקרה יש לקיימו לפני סוף חודש אוקטובר. לגבי תלמיד במעבר בין שכבות שהיה זכאי לתמיכה מסוג סייעת – המוסד החינוכי שממנו עבר יעביר למוסד החינוכי אליו נרשם התלמיד את המידע, בכפוף להסכמת הורי התלמיד.

פרוטוקול הועדה:

ועדת שילוב חייבת לנהל פרוטוקול ולרשום בו את דברי המשתתפים ובכלל זה עמדת ההורים והתלמיד כפי שהובעה בפני הועדה. הורים רשאים לבקש את פרוטוקול הועדה וזכאים לקבלו למעט החלק של הדיון שהתקיים בהרכב חברי הועדה בלבד.

הודעה על החלטת הועדה:

החלטה מנומקת של ועדת השילוב תישלח להורי התלמיד לא יאוחר מ-10 ימים לאחר קבלת ההחלטה. ההודעה על החלטת הועדה תכלול החלטה עקרונית בנושא הזכאות לשילוב ונימוקים רלוונטיים. לגבי תלמידים העונים על הקריטריונים וזכאים לתמיכה מסוג סייעת/תכלול ההודעה גם התייחסות לכך.

תכנית שילוב לתלמיד

לכל תלמיד הנכלל בתכנית השילוב מחויב צוות בית הספר לבנות תכנית שילוב יחידנית. חשוב מאד לעקוב אחר תכנית השילוב של ילדכם, לוודא כי העזרה שהוא מקבל עונה על צרכיו, כי הוא אכן מקבל את שעות הסיוע שנקבעו לו. צוות בין-מקצועי יקבע לכל ילד משולב את **התכנית היחידנית המתאימה לו (תח"י)**, לא יאוחר מ-15 לחודש יוני בכל שנה. בכל מוסד חינוך יפעל צוות בין-מקצועי האחראי על תכנית השילוב באותו מוסד. בגני הילדים האחריות על השילוב היא של מנהל/ת המת"א ביישוב או נציג/ה מטעמו.

ערר על החלטת ועדת שילוב

ניתן לערער על החלטת ועדת השילוב. את הערר יש להגיש תוך 21 יום מיום קבלת ההחלטה ליו"ר ועדת ההשמה הפועלת ביישוב, כמצויין במכתב המודיע על החלטת ועדת השילוב.

ועדת ההשמה תודיע להורים על תאריך בו יתקיים הערר ותזמן אותם לדיון.

כאשר הורים מערערים על החלטת ועדת שילוב ובמקביל מפנה בית הספר את התלמיד/ה לועדת השמה, מתקיימת **ועדה מאוחדת**: כערר על השילוב וכהשמה על פי פניית בית ספר. החלטתה סופית כערכאה של ערר לגבי השילוב, אך ניתן לערער על החלטת הועדה ביושבה כועדת השמה לחינוך המיוחד.

כאשר נדחה ערר על ועדת שילוב מוסדית, מה ניתן לעשות?

- לברר אם יש בכוונת המוסד החינוכי לכנס ועדת השמה לצורך השמת התלמיד לחינוך מיוחד. אם כן- המשך ההליכים יתנהל בוועדה זו. ניתן להעלות שנית את אפשרות השילוב בדיון בוועדה, כחלופה למסגרת לחינוך מיוחד.
- אם הערר נדחה ואין כוונה להפנות את התלמיד לחינוך המיוחד, והוא ממשיך ללמוד באותה מסגרת של חינוך רגיל ללא שילוב או סיוע, ניתן לערער על החלטת ועדת הערר בבית משפט, כמפורט בהמשך.
- ניתן להעביר את התלמיד למסגרת פרטית או עצמאית ולתת לתמיד סיוע באופן פרטי, באחריות ההורים. (במסגרת רגילה משרד החינוך אינו מתיר סיוע פרטי במהלך הלימודים כגון מימון סייעת/מטעם ההורים).
- בכל שלב ניתן לפנות להליך גישור. גישור הוא הליך מחוץ לבית המשפט, בו הצדדים מנסים להגיע לפשרה, אשר ניתן לתת לה תוקף של פסק דין.

מסגרות השילוב

הגיל הרך

בגיל הרך מוקד ההתייחסות הוא בעיקר אבחוני. כלומר, יש ניסיון לאתר ילדים שיש סכנה שייכשלו במערכת הלימודים הפורמאלית ולהציג הצעות לטיפול עבורם (בן-יהודה, 1995). האיתור מתחיל כבר בתקופת הינקות כאשר הילד עדיין נמצא בהשגחת משרד הבריאות וממשיך בגני הילדים.

גנת רגילה + גנת שי"ח

בגיל הגן, ילדים רבים עם צרכים מיוחדים אשר משתלבים באופן מלא בגן רגיל. חלק מאותם ילדים נהנים מתגבור על ידי גנת שי"ח, שהיא גנת בעלת הכשרה לחינוך מיוחד. גנת שי"ח היא ניידת ועוברת בין מספר גנים, ושם עובדת פרטנית עם ילדים המתקשים. לא בכל גן מבקרת גנת שי"ח, ולא כל ילד שזקוק לעזרתה של גנת שי"ח מקבל סיוע כזה, אפילו בגנים שמבקרת גנת שי"ח.

גן משולב

זו מסגרת ייחודית שקיימת במספר מצומצם של מקומות בארץ. זהו גן רגיל שבו 2/3 מהתלמידים הנם תלמידים רגילים, ואילו שליש מהתלמידים הם בעלי צרכים מיוחדים, כאשר הכוונה למגבלות קלות בלבד - תלמידים מעוכבי התפתחות או שפה, או בתלמידים

לקוייחושים המשולבים. בדגם זה, מספר התלמידים בכיתה מוגבל עד 24 ילדים ועובדות בו שתי גננות: גננת אם מנהלת הגן וגננת לחינוך מיוחד.

שתי הגננות עובדות כצוות עם כל הילדים. המטרה היא שכל גננת תביא את הכישורים והמיומנויות שהיא רכשה בהכשרתה, וביחד הן תחנכנה את כל הילדים בגן. בנוסף, מאחר ובגן הרגיל יש ריכוז של עד שליש מהתלמידים בעלי צרכים מיוחדים, יש צורך בתגבורת של בעלי מקצוע פרא-רפואיים (קלינאית תקשורת, פיזיותרפיסטית, מרפאה בעיסוק וכו').

התערבות הולמת בשלבי ההתפתחות הראשונים של הילדים מאפשרת השפעה משמעותית על אישיותם המתעצבת ועל אופני תפקודם בעתיד. התערבות מוקדמת ככל האפשר עשויה למנוע או להפחית קשיי התפתחות, בהם לוקים ילדים בסיכון, עקב סיבות ביולוגיות, חברתיות או תרבותיות, וכן למנוע התפתחות קשיים משניים מתלווים.

כיתה רגילה + כיתה משלבת

בבית הספר היסודי וחיבת הביניים אפשר למצוא מורה משלבת (מורה בעלת הכשרה לחינוך מיוחד) המסייעת לילד המשולב בכיתה רגילה (מסגרת מקבילה לגן עם גננת רגילה פלוס גננת ש"ח). למורה המשלבת בדרך כלל כיתה קטנה שבה היא מטפלת בילדים מתקשים בצורה יחידנית או בקבוצות קטנות. אך, יותר ויותר, מתרחבת הגישה כיום להיכנס לכיתתם ולטפל בהם שם. ההפניה למורה משלבת אינה מצריכה תהליך של ועדת השמה. ההפניה נעשית על ידי המלצת פסיכולוג ואבחון דידקטי על ידי המורה המשלבת.

כיתה רגילה + מרכז לימודי

מרכז למידה זו מסגרת בבית הספר, המרכזת במקום אחד את רב המשאבים (ציוד, חומרים ומורים) המסייעים לתלמידים מתקשים. במרכז הלימודי מטפלים בכל התלמידים המבקשים סיוע בכל מקצוע, זמני או מתמשך, עם או בלי הפניה והמלצה של פסיכולוג. בגלל שהמרכז מרחיב את תחומי הטיפול הלימודי ואת הזכאים לסיוע, סביר להניח שזה מפחית את הסטיגמה של קבלת עזרה.

כיתה משולבת

זו מסגרת שנגזרת מאותו מודל כמו הגן המשולב. גם כאן מדובר בכיתה רגילה שבה שני שליש מהתלמידים רגילים ואילו שליש מהתלמידים בעלי צרכים מיוחדים קלים ומספר התלמידים מוגבל ל-24 ילדים. גם כאן יש תגבורת של כוח אדם: שתי מורות שביחד מלמדות את כל התלמידים בכיתה. מורה אחת היא בעלת הכשרת מורים רגילה ואילו השניה מורה בעלת הכשרה לחינוך מיוחד. גם בכיתה המשולבת, אמורה להיות תגבורת של צוות בין-מקצועי של בעלי מקצוע פארה-רפואיים.

כיתה מקדמת (חינוך מיוחד) + שילוב חלקי בכיתה רגילה

המסגרת האחרונה שמאפשרת שילוב כלשהו, זו הכיתה המקדמת (כיתה "סגורה", כיתה לחינוך מיוחד), בתוך בית הספר הרגיל. במסגרת זו, הילד בעל הצרכים המיוחדים לומד כל

הזמן (או רוב הזמן) בכיתה המיוחדת. נוכחותו בבית הספר הרגיל, וסמיכותו לילדים רגילים מאפשרים לפחות שילוב פיזי ואולי אף שילוב חברתי ומאפשרת ניסיונות לשילוב הדרגתי באותן מסגרות איפה שיש נכונות ופתיחות כלפי שילוב וכלפי ילדים בעלי צרכים מיוחדים. במסגרות כאלה ניתן לשלב ילד שמצליח יחסית במקצוע מסוים בכיתה רגילה בצורה חלקית על פי יכולתו. במידה והניסיון עולה יפה, ניתן להגביר בהדרגה את שעות השילוב עד שילוב המלא בכיתה הרגילה. עם זאת, חייבים לציין שמרבית השילוב כאשר נעשה, הוא במקצועות לא עיוניים כמו ספורט או ציור והילדים הלומדים בכיתות מקדמות בבתי ספר רגילים לומדים את רוב המקצועות העיוניים בתוך הכיתה המיוחדת.

ועדות השמה

הדיון בוועדת השמה

בית-הספר

1. אי אפשר להעביר תלמיד בפתאומיות ובאופן שרירותי לחינוך המיוחד. הפניית תלמיד אל ועדת השמה היא חלק מתהליך מתמשך של טיפול בתלמיד והתמודדות עם קשייו במסגרת החינוכית שהוא לומד בה. תהליך זה יתבצע מראשיתו תוך שיתוף ויידוע הורי התלמיד (חוזר מיוחד כ"ב יוני 1996, עמ' 14 וחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.4). הפניה לוועדת השמה צריכה להיעשות רק לאחר שמוצו הניסיונות לשלב את התלמיד בחינוך הרגיל: התכנסה ועדת שילוב בעניינו, נקבעה לו רמת תפקוד וזכאות לשירותים מיוחדים, נבנתה עבורו תכנית יחידנית ולמרות כל אלה לא חל שיפור במצבו של התלמיד. החריג הוא הפניה של ועדת שילוב לוועדת השמה מבלי שהתלמיד הוכלל קודם לכן בתכנית השילוב.

2. מומלץ מאוד להורים להיות שותפים מלאים, יחד עם בית-הספר, במאמצים להשאיר את ילדם במסגרת החינוך הרגיל: לשוחח עם המורים ועם התלמיד, לבדוק מה מקור הבעיות ולנסות למצוא פתרונות חינוכיים מוסמכים, כגון שיחות משולשות בין ההורים, התלמיד וצוות בית-הספר; מתן חיזוקים לתלמיד בתחומים שהוא מתקשה בהם; שכירת מורה פרטית לתלמיד המתקשה בלימודים ועוד.

4. משרד החינוך אוסר על מורות ומנהלות להחתיים מראש את ההורים על הסכמה להעביר את ילדם לחינוך המיוחד (חוזר מיוחד כ"ב יוני 1996, עמ' 17). הנחיות משרד החינוך עוסקות באופן ישיר גם בבעיות המתלוות להליך ההפניה לאבחון: "התברר לנו על-סמך הניסיון הקודם שרבים מן הילדים המוצעים על-ידי המורים להעברה לבית-ספר מיוחד מפגרים לא בהתפתחותם השכלית אלא בהישגים הלימודיים, או מהווים בעיה חינוכית מסיבות אחרות. במקומות שיש בהם תחנות פסיכולוגיות קבועות אפשר להפנות ילדים מסוג זה לתחנה לשם קבלת עצה חינוכית. בהעדר תחנה פסיכולוגית קבועה במקום מיועדת העבודה הפסיכולוגית רק לקביעת מועמדים לבית-הספר המיוחד. במקומות אלה יש אפוא להקפיד ולשלוח למבחן רק את הילדים הנראים למורה כמפגרים בשכלם ולהימנע משליחה מרוכזת של יתר הילדים המקשים על עבודת המורה" ("הוראות חינוך ותרבות" בעריכת עו"ד צבי פרייזלר, הוצאת כתובים/ירושלים 1991, עמ' 402).

אבחון פסיכולוגי, פסיכיאטרי או אחר

1. כשבית-הספר מפנה תלמיד לאבחון בשירות הפסיכולוגי החינוכי (שפ"ח) או במרכז לבריאות הנפש, הוא חייב לקבל את אישור ההורים לכך. הורה שיתנגד לקיום אבחון פסיכולוגי לילדו יתבקש לחתום שאינו מאשר את קיום ההערכה. אם הורים מסרבים לאבחון פסיכולוגי, יודיע להם מנהל בית הספר על הצורך באבחון פסיכולוגי במכתב רשום, ולא יפנה את התלמיד לאבחון פסיכולוגי. (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.4.4).

2. מומלץ להורים שלא להיענות מיד לבקשת בית-הספר לשלוח את ילדם לאבחון ולבקש ממנהלת בית-הספר מכתב המפרט את סיבות ההפניה לאבחון והפעולות שנקט בית-הספר כדי לעזור לילדם מהרגע שנתעוררה הבעיה. **שימו לב! ניתן לדרוש מהורים לאבחן את הילד ולקבוע את סוג האבחון, אך זכותם של ההורים לפנות לאבחון פרטי ולסרב לאבחון בשירות הפסיכולוגי או במרכז לבריאות הנפש.**

3. לאחר הבדיקה הפסיכולוגית יזמן הפסיכולוג את הורי התלמיד לשיחה, ידווח להם על ממצאיה ועל המשך הטיפול בתלמיד, וימסור להם את העתק חוות הדעת הפסיכולוגית אשר תישלח לוועדת השמה (וחוזר מנכ"ל תשס"ו/8 (ב) סעיף 3.4.4).

4. אבחון שנעשה ללא ידוע ההורים ואישורם בכתב - אינו חוקי ויש לבטלו.

5. משרד החינוך מפרסם טבלה ובה הגורמים הרשאים לאבחן תלמידים בעלי לקויות שונות. הטבלה מופיעה בסוף חוזר המנכ"ל ונקראת "נספח 3 : הגורמים שאבחנתם קבילה בוועדות מתוקף חוק החינוך המיוחד: שילוב, השמה וערר". מדובר בפסיכולוג חינוכי, פסיכולוג התפתחותי, פסיכיאטר, נירולוג או רופא, על פי סוג החריגות של הילד.

כאשר רשום "פסיכולוג חינוכי" הכוונה לפסיכולוג חינוכי מומחה המוכר על ידי משרד החינוך. הורים המעוניינים לבדוק אם אכן מדובר בפסיכולוג חינוכי מומחה יכולים לפנות למחלקה למקצועות רפואיים במשרד הבריאות בירושלים, רחוב בן טבאי 2 ירושלים, טל. 02-6705046 ; פקס. 02-6790846.

6. **בכל מקרה** רצוי שההורים יערכו לילד בדיקה **שניה** פרטית, כדי שהבדיקה של בית-הספר לא תהיה הבדיקה היחידה. ניתן לקבל בהל"ה שמות של פסיכולוגים חינוכיים מוכרים.

מניסיוננו, פעמים רבות אבחון שנעשה בשירות הפסיכולוגי החינוכי משקף במידה רבה את טענות בית הספר והמלצתו לגבי שיבוץ התלמיד. זאת משום שהשירות הפסיכולוגי נמצא בקשר הדוק עם בתי הספר והמלצותיו נובעות גם מהיכרותו עם מערכת החינוך והאפשרויות שהיא מציעה. פסיכולוג פרטי רואה לפניו את טובת הילד בלבד ופחות מתחשב, אם בכלל, בדברי בית הספר או בשיקולי מערכת החינוך.

וועדת השמה היא הגוף הרשאי להחליט, על-פי חוק, אם התלמיד זקוק לחינוך מיוחד, ואם כן, לאיזו מסגרת בתוכו. החוק מורה לוועדת השמה לתת זכות קדימה להשמת תלמיד במסגרת רגילה (חוק חינוך מיוחד סעיף 7ב').
הוועדה כוללת שבעה חברים:

1. נציג הרשות המקומית (משמש כיו"ר הוועדה);
  2. שני מפקחים של משרד החינוך, שאחד מתוכם הוא מפקח לחינוך מיוחד;
  3. פסיכולוג חינוכי מטעם הרשות המקומית;
  4. רופא מומחה ברפואת ילדים;
  5. עובד סוציאלי;
  6. נציג של ועד ההורים הארצי לחינוך מיוחד, מתוך רשימה שיקבע ועד ההורים (חוק חינוך מיוחד סעיף 9א').
- החוק מתיר את התכנסות הוועדה גם אם מספר חבריה לא עולה על שלושה. חוזר מיוחד כ"ב, יוני 1996, עמ' 24, מציין מי הם שלושת החברים, אשר בלעדיהם לא תתקיים וועדת השמה: יו"ר הוועדה, המפקח על החינוך המיוחד או נציגו והפסיכולוג החינוכי. החוק מחייב את וועדת השמה לעיין בדו"ח בית-הספר על התלמיד ובחוות-דעת פסיכולוגית מאת פסיכולוג חינוכי מומחה.
- וועדת השמה שדנה על תלמיד ללא שני הדו"חות הנ"ל - פסולה.**

1. המסמכים שצריכים לעמוד לרשות ההורים

א. עם הפניית התלמיד לוועדת השמה על בית-הספר למלא **שאלון הפנייה לוועדת השמה**, המרכז את המידע אודות התלמיד. השאלון כולל חוות-דעת של המחנכת, המורים המקצועיים, היועצת, המנהלת, אבחון דיסקטי ותוכנית לימודים אישית, מעקב אחר שיחות אישיות עם התלמיד ועם הוריו, דו"ח מביקורי בית ודו"ח של הצוות הבין-מקצועי בבית-הספר לגבי פעולות השילוב שנקט בית הספר. שאלון ההפניה לוועדת השמה אמור לשקף, על סמך הדו"חות הללו, את מצב התלמיד מבחינה לימודית, חברתית ורגשית-התנהגותית. בנוסף, את כל הפעולות, שנעשו על-ידי צוות בית-הספר, כדי להשאירו בחינוך הרגיל.

● **הערה:** קיים גם שאלון הפניית תלמיד לוועדת השמה עבור תלמידים בגן-ילדים

ב. על השאלון הזה צריכים לחתום מנהל בית-הספר, המפקח על בית-הספר וההורים.

ג. על ההורים להתעקש, שלא לקיים את וועדת ההשמה, עד אשר השאלון מטעם בית-הספר מובא לידיעתם ומוגש להם לחתימה. **חתימת ההורים מהווה אישור שהשאלון הובא לידיעתם ואינה מהווה הסכמה לתכן הדברים הכותבים בו.** שאלון ההשמה יועבר להורים לפני מסירתו לוועדת ההשמה (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.4.4 (6)).

ד. מומלץ להורים לעיין היטב בבית, בעותק של הטופס. אם כתובים בו דברים שאינם מקובלים עליהם כדי לרשום את הדברים ולציין זאת בפני הועדה.

ה. הורים, המוזמנים לוועדת השמה, זכאים לקבל לפני הדיון בוועדה את כל המסמכים העומדים לרשות הוועדה. זכות ההורים לקבל את המסמכים מעוגנת בהוראות מנכ"ל משרד החינוך (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.6.2): **"ככלל ההורים רשאים לקבל לפני הדיון עותק מכל מסמך המובא בפני ועדת השמה, למעט מקרים חריגים שבהם נקבע מטעמים מיוחדים, שיירשמו בנפרד, כי מסמכים מסוימים יהיו חסויים בפני ההורים בשל חשש ממשי לפגיעה בילד או באדם אחר. במקרים אלה יש להודיע על כך להורים"**.

עם קבלת הזימון לוועדת השמה, על ההורים לדרוש בכתב, מיו"ר וועדת ההשמה החתום על הזימון, את המסמכים שיעמדו לרשות הוועדה, ולדחות את הדיון בוועדת ההשמה עד שיספיקו להתכונן לוועדה על-סמך המסמכים שיקבלו.

ו. במידה ויו"ר וועדת ההשמה אינו מתייחס לבקשת ההורים למסור להם את המסמכים ומחליט בכל-זאת לקיים את הדיון בוועדת ההשמה במועד שנקבע, על ההורים להופיע לדיון. ההורים יודיעו בתחילת הדיון לחברי וועדת ההשמה כי הם דורשים שיירשם בפרוטוקול שיו"ר הוועדה סירב למסור לידיהם את המסמכים ולכן הדיון בוועדה אינו חוקי. מומלץ להורים לפנות מיד עם הסירוב למנהל מחלקת החינוך ביישוב ולמנהל המחוז במכתב תלונה על יו"ר וועדת ההשמה ולדרוש מהם להורות ליו"ר הוועדה למסור לידיהם לאלתר, את המסמכים ולקיים דיון חדש בוועדת השמה. ניתן גם לפנות לממונה הארצית על ועדות השמה וערר, גב' חיה הראל בטלפון: 03-6896104/5 או בפקס: 03-6896169.

ז. אם נודעה להורים זכותם לקבלת מסמכים רק לאחר הדיון בוועדת ההשמה, עליהם לדרוש את המסמכים מיו"ר וועדת ההשמה גם לאחר שהסתיים דיון הוועדה בילדם.

ח. אם נתונים או עובדות הכלולים במסמכים סותרים את נימוקי וועדת ההשמה, מומלץ להורים לעתור לוועדת ערר, כמפורט בהמשך.

ט. אם מתברר להורים כי מדובר במסמכים לא חוקיים (למשל, אבחון פסיכולוגי, שנערך על-ידי אדם שאינו פסיכולוג חינוכי-מומחה; או אבחון פסיכולוגי שנערך לבנם ללא הסכמתם; או שאלון הפניית תלמיד לוועדת השמה שאינו מלא) אזי מומלץ להורים **לדרוש את ביטול המסמכים**. על ההורים לפנות אל מנהל מחלקת החינוך בדרישה להשמיד את המסמכים הלא חוקיים מתיקו האישי של בנם ומכל מקום בו מצוי עותק מן המסמכים.

2. הזימון לוועדת השמה

א. חוק חינוך מיוחד קובע כי **הוועדה חייבת להזמין את ההורים או נציגים מטעמם** להשמיע את טיעוניהם (חוק חינוך מיוחד סעיף 3.5.2(ב)).

ב. ההורים יוזמנו בכתב, בדואר רשום, לא פחות מ-16 יום לפני מועד הישיבה; חובה זו מוטלת על יו"ר ועדת ההשמה (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.5.2(א)).

ג. אם ההורים חיים בנפרד, יש להזמין את ההורה שהילד נמצא במשמרתו וליידע גם את ההורה השני, אם ידועה כתובתו (וחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.5.3(א)).

ד. הוועדה רשאית לקבל החלטה בהעדר ההורים, ובלבד שהללו הוזמנו כחוק (וחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.5.3(ו)).

ה. ועדת השמה שלא יוזמנו אליה ההורים, החלטותיה אינן תקפות.

3. הדיון בוועדת השמה

א. ההורים, המופיעים בפני ועדת השמה, חייבים לוודא אצל יו"ר הוועדה עם כניסתם לחדר, שכל האנשים הנוכחים הם אכן חברים חוקיים, כפי שהם מוגדרים בחוק החינוך המיוחד.

ב. נוסף לחברים הרשמיים בוועדת ההשמה, יו"ר הוועדה נוהג לזמן אנשים נוספים (מנהלת בית-ספר, יועצת, מורה) לדיון על התלמיד.

ג. ההורים רשאים לבוא עם נציגים מטעמם (חוק חינוך מיוחד, סעיף 3.7.2(ב)). לפני דיון עם הורים חירשים או ליקויי שמיעה או עם הורים שאינם דוברי עברית יש לדאוג למתרגם. בדיון עם הורים עוורים או לקויי ראייה יש לקרוא בפניהם את המסמכים המוצגים בדיון (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) (ב) סעיף 3.7.2(ב), יח, יט).

ד. **החוק מחייב את הוועדה לשמוע את עמדת ההורים ונציגיהם ולהתחשב גם בעמדת המשפחה**; על ההורים לעמוד על זכותם להשמיע את טיעוניהם. זכותם של ההורים לבקש להשמיע את דבריהם רק בנוכחות חברי הוועדה וללא נוכחות מוזמנים מצוות בית הספר. כדאי לעשות זאת כאשר אינכם מרוצים מעמדת בית הספר לגבי ההשמה או כאשר יש לכם טענות כלפי התנהלות בית הספר. יו"ר הוועדה צריך להציע להם להביע את עמדתם בפני חברי הוועדה בלבד לפני סיכום הדיון (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.7.2(ו), כ"א).

ה. הורים שאינם יכולים להגיע לדיון בוועדת השמה רשאים לשלוח נציג מטעמם, בצירוף יפוי כח בכתב. זה אינו מומלץ כי בדרך כלל להורים מידע שאין לגורם אחר. **טיעוני ההורים צריכים להתבסס על:**

1. בדיקה קפדנית של המסמכים שקיבלו מיו"ר ועדת השמה (ר' סעיף - "המסמכים שצריכים לעמוד לרשות ההורים").
2. חוות-דעת פסיכולוגית פרטית במידת הצורך (ר' סעיף - "אבחון פסיכולוגי").
3. חוות-דעת ממורה פרטית במידת הצורך.
4. מסמכים נוספים חיוביים על הילד.
5. מומלץ להורים לסכם את עיקרי טיעוניהם בכתב ולהגישם בתחילת הדיון לוועדת ההשמה.

4. החלטת וועדת השמה

החלטת ועדת השמה מתקבלת בנוכחות חברי הועדה בלבד, ונשלחת להורים בדואר.
א. יו"ר וועדת השמה מחויב להודיע להורים בכתב, ובדואר רשום, על החלטתה תוך 10 ימים מיום התכנסותה (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.7.4 ח1). ההחלטה יכולה להיות על השמה למסגרת חינוך מיוחד - כיתת ח"מ או בית ספר לח"מ) או על שינוי סוג בית הספר לחינוך מיוחד.

הועדה יכולה להחליט גם להפנות את ההורים לאבחון או הערכה נוספת ולקיים דיון נוסף על סמך הממצאים באבחון הנוסף. במידה וההורים מסרבים לעריכת אבחון או לחוות דעת נוספת שדורשת הועדה, תקבל הועדה החלטה על פי החומר המצוי בפניה.

ב. המכתב צריך לכלול את החלטת הוועדה ואת הנימוקים להחלטה זו.
נימוקי הוועדה צריכים להיות מפורטים כדלקמן:

1. באיזה תחום מתמקדת בעייתו של התלמיד: גופני, שכלי, נפשי או התנהגותי.
2. מהו הקושי הספציפי (סוגי החריגויות) של התלמיד ולמה הוא גורם.
3. כיצד המסגרת, אליה מופנה התלמיד, תתרום לקידומו.

ג. יו"ר הוועדה יודיע להורים על זכותם לערער על החלטת הוועדה (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.7.4 ח1).

ד. במידה והוועדה החליטה על מסגרת חינוכית רגילה, החוק מחייב אותה להמליץ על טיפולים או שיעורים מיוחדים שיינתנו לתלמיד במסגרת זו (חוק חינוך מיוחד סעיף 7ג'). עם זאת, הועדה אינה יכולה להתנות את לימודיו של תלמיד בחינוך הרגיל בשירותים נוספים.

פרטיכל

ועדת ההשמה חייבת לנהל פרטיכל בישיבותיה. ההורים זכאים לבקש את פרטיכל הועדה ולקבלו בדפוס, זאת למעט קטעים שיש חשש שחשיפתם תביא לפגיעה של ממש בילד או באדם אחר (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.7.4 12 (ו)).

שימו לב!

ועדות ההשמה מחויבות להתכנס עד 15 במאי ובגני הילדים עד 30 במאי, והחלטתן תקפה לשנת הלימודים העוקבת. אם התכנסה הועדה מאוחר יותר, החלטתה תהיה תקפה רק לשנת הלימודים שאחרי שנת הלימודים העוקבת.
רק במקרים חריגים מאד שבהם חל שינוי משמעותי בנסיבות, ובאישור מנהל המחוז, ניתן ליישם החלטה של ועדת השמה שנתקבלה לאחר מועדים אלה בשנת הלימודים העוקבת, או לכנס ועדה חריגה להעביר תלמיד במהלך שנת הלימודים (לפירוט המקרים ר' חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.4.3).

✓ ג. איך לבדוק את החלטת וועדת השמה

הורים, אשר סיימו את הליך וועדת ההשמה וקיבלו את החלטת הוועדה לידיהם, צריכים לבדוק אם אכן ההליך נערך על-פי החוקים וההנחיות של משרד החינוך המפורטים לעיל. להלן מספר נקודות שמטרתן לסייע להורים בבדיקת החלטת וועדת ההשמה:

1. האם החלטת הוועדה מנומקת?

ההחלטה חייבת להיות מנומקת על-פי החוק. הנימוקים צריכים לציין **עובדות** על סוגי החריגויות של התלמיד.

2. אם ההחלטה אינה מנומקת בצורה מפורטת, יש לפנות מיד בכתב אל יו"ר וועדת ההשמה ולדרוש ממנו נימוקים.

3. אם מתעורר חשש שהנימוקים אינם נכונים או אינם מדויקים, יש להתייעץ עם בעלי מקצוע או עם משרד הל"ה.

4. גם אם ההורים אינם חולקים על ממצאי וועדת ההשמה, עליהם לבדוק האם הטיפול הנדרש יכול להינתן במסגרת לימודית רגילה. במרבית המקרים זה אפשרי - ויש לעמוד על-כך. במקרים אלה, מחובתה של וועדת ההשמה להמליץ על שיעורים וטיפולים מיוחדים.

זכרו, החוק קובע זכות קדימה להשמה בחינוך רגיל!

6. לבדוק האם המסגרת לחינוך מיוחד שנקבעה אכן עונה על צרכי התלמיד: האומנם ניתנים באותה כיתה או באותו בית-ספר הטיפולים והשירותים הנדרשים? האם התלמידים האחרים באותה כיתה הם בעלי לקויות דומות, או שמא זו כיתה מעורבת בה יש תלמידים הסובלים מבעיות שונות (למשל, מיזוג של תלמידים בעלי קשיים בולטים בהתנהגות עם תלמידים הסובלים מפיגור שכלי)?

7. בכל מקרה שהחלטת וועדת ההשמה אינה מספקת, יש לערער תוך 21 יום מיום קבלת ההחלטה. הערר יופנה בכתב למנהל המחוז במשרד החינוך, בתוקף תפקידו כיו"ר וועדת ערר מחוזית.

ד. ערעור על החלטת וועדת השמה ✓

וועדת ערר הינה ועדה מחוזית של משרד החינוך - בעוד שוועדת השמה הינה וועדה של הרשות המקומית.

בוועדת הערר יושבים, על-פי חוק, שבעה חברים:

1. מנהל מחוז של משרד החינוך והתרבות (משמש כיו"ר הוועדה);
  2. פסיכולוג חינוכי מחוזי של משרד החינוך;
  3. מפקח לחינוך מיוחד;
  4. עובד סוציאלי;
  5. רופא מומחה;
  6. נציג של ועד ההורים הארצי לחינוך מיוחד;
  7. נציג של ארגון ציבורי מתוך רשימות שהגישו הארגונים הציבוריים לשר החינוך.
- החוק מחייב לקיים את הדיון בנוכחות של לפחות שלושה מחברי וועדת הערר. חוזר מיוחד כ"ב, יוני 1996, עמ' 41 מגדיר מי הם שלושת חברי הוועדה, אשר בלעדיהם לא יתקיים הדיון: יו"ר הוועדה, המפקח על החינוך המיוחד והפסיכולוג החינוכי המחוזי.

חוק חינוך מיוחד סעיף 13 ב' העניק לוועדת הערר את הסמכויות הבאות:

- א. לקבל את הערר ולשנות את החלטת וועדת ההשמה.
- ב. להחזיר את העניין לוועדת ההשמה לדיון נוסף, עם הוראות או בלעדיהן.
- ג. לדחות את הערר.

וועדת הערר אינה יכולה להחמיר מעבר להחלטת וועדת ההשמה - למשל, להחליט על מסגרת של בית-ספר מיוחד, כאשר וועדת ההשמה החליטה על כיתה מיוחדת בבית-ספר רגיל.

ככלל, הכללים שהוזכרו קודם, בנוגע לדיון בוועדה ההשמה, חלים גם על וועדת הערר. נחזור כאן על עיקרי הדברים:

1. ועדת הערר דנה על סמך המסמכים שהועברו לה מועדת ההשמה. קודם הדיון בוועדת הערר, כדאי ההורים לדרוש מיו"ר וועדת ההשמה את כל המסמכים שעמדו לרשות הוועדה בעת שדנה על ילדם, כולל פרוטוקול של הוועדה (ר' "המסמכים שצריכים לעמוד לרשות ההורים"). ההורים רשאים להביא בפני הוועדה חוות דעת או מסמכים נוספים אשר לא

הוצגו בפני ועדת ההשמה בתנאי שהם עדכניים או לא הוצגו בפני ועדת ההשמה מסיבות סבירות.

2. על ההורים להפנות את מכתב הערעור אל מנהל המחוז של משרד החינוך, בתוקף תפקידו כיו"ר ועדת ערר.

3. ועדת הערר חייבת להזמין את ההורים לדיון בכתב ובדואר רשום לא פחות משבוע לפני מועד הדיון (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 4.5.1 ב).

4. ההורים חייבים לוודא שכל חברי ועדת הערר הנוכחים בחדר הם אכן חברים חוקיים, לפי הרשימה הנ"ל.

5. על ההורים לוודא כי בין החברים בוועדת הערר לא יושב אדם שישב כחבר בוועדת ההשמה.

6. לגבי מהלך הדיון, ר' פרק "הדיון בוועדת ההשמה".

7. ועדת הערר צריכה לתת את החלטתה המנומקת תוך 21 יום מיום הגשת הערר.

8. החלטת ועדת הערר צריכה להיות מורכבת מאותם מרכיבים של החלטת ועדת ההשמה.

9. על ההורים לבדוק את החלטת ועדת הערר באותה דרך בה בודקים את החלטת ועדת ההשמה.

10. החלטה של ועדת הערר היא החלטה סופית (חוק חינוך מיוחד סעיף 13ה').

11. במידה והחלטת ועדת הערר התקבלה שלא על-פי הכללים הקבועים בחוק מומלץ לפנות שוב ליו"ר הוועדה ו/או לממונים עליו (מנכ"ל משרד החינוך, שר החינוך). אם הפנייה אינה נענית, ניתן לעתור לבית-המשפט לעניינים מנהליים..

12. הליך הדיון בהעברה לחינוך המיוחד מסתיים עם מתן החלטתה של ועדת ערר.

עד לשלב הדיון בערר על התלמיד להישאר במסגרת הלימודית בה למד קודם הזימון לוועדת ההשמה. ההורים נדרשים להציג מסמך מטעם יו"ר ועדת הערר, המאשר כי ערערו על החלטת ועדת ההשמה (וחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 4.1). יו"ר ועדת הערר מחוייב לאשר בכתב לרשות המקומית, למסגרת החינוכית בה לומד התלמיד ולהורים כי התקבלה פנייה לדיון בוועדת ערר. כאשר מוגש ערר בשלבי מעבר (מגן לבית הספר, מיסודי לחט"ב ומחט"ב לתיכון) יש להעביר את התלמיד למסגרת רגילה ממשיכה עד תום הליך הערר.

13. לוח הזמנים: דיוני ועדות הערר מסתיימים עד 31 ביולי. הורים נדרשים להגיש ערר עד 31 במאי. עם זאת, כאשר ועדת השמה התכנסה באיחור ניתן להגיש ערר עליה עד 21 יום ממועד קבלת החלטת הוועדה.

חשוב לדעת: כשליש מן הערעורים מתקבלים באופן מלא או חלקי, והילדים מקבלים "הזדמנות נוספת". נצלו את זכות הערעור!

**במקרים בהם היו פגמים בהליך כינוס הוועדות ניתן לפנות לחיה הראל, הממונה הארצית על ועדות השמה וערר.
הטלפון: 03-6896102**

גם אם הערעור נדחה, לא הכל אבוד

אם החליטה וועדת הערר לדחות את הערעור, רצוי שההורים יבדקו את המסגרת אליה נשלח ילדם. פעמים רבות אין למשרד החינוך פתרון הולם לבעיה הייחודית של כל ילד וילדה, ואזי הם מופנים לאחת המסגרות הקיימות - גם אם היא אינה מתאימה כלל לצורכיהם. כך, לדוגמה, ילדים שכל בעייתם היא אי-יכולת לתפקד בתנאי משמעת עלולים להיות מופנים לבית-ספר מיוחד המיועד לילדים הסובלים מפיגור קשה, צעד שיש בו סכנה של פגיעה נפשית עמוקה.

כאשר להורים יש חשד מבוסס שמדובר במוסד המהווה סכנה לשלמו הנפשי והגופני של הילד, והם מחליטים שלא לשלוח אותו למסגרת המיוחדת, עליהם להודיע מיד לרשויות או לארגון ציבורי על המצב. על ההורים לדעת שצעד זה הנו הפרת חוק חינוך חובה. בד בבד, על ההורים לדאוג להשלמת לימודיו הסדירים במסגרות חלופיות, כגון מורה פרטית, ו/או חוגים במתנ"ס ולפעול בכל דרך אפשרית להכניס את ילדם למסגרת רגילה.

ה. תלמידים הנמצאים בחינוך המיוחד

1. החוק מחייב את צוות בית-הספר לבנות **תכנית לימודים אישית לכל תלמיד**, בשיתוף ההורים.

על התכנית לכלול הגדרה של רמת תפקודו של הילד בעת הכנתה, מטרות ויעדים לימודיים, פרקי הזמן להשגתם, האמצעים הדרושים להשגתם ואמות מידה לבדיקת השגתם. בסיום שנת הלימודים יקבלו הורי התלמיד הערכה בכתב על מידת התקדמותו של ילדם בתחומים שונים, בהתייחס לתכנית הלימודים האישית (חוק חינוך מיוחד, סעיפים 19 ו-20). מומלץ להורים להתעקש על קבלת תכנית הלימודים האישית. רק כך יכולים ההורים להעריך, בין השאר, האם הגיע הזמן להחזיר את הבן או הבת לחינוך הרגיל.

2. מנהל בית-ספר חייב להביא, **אחת לשלוש שנים, את עניינו של כל ילד וילדה הלומדים אצלו לדיון בפני וועדת השמה** (חוק חינוך מיוחד סעיף 10א').

3. **דיון בעקבות שינוי נסיבות: הורה לילד בעל צרכים מיוחדים הלומד במוסד לחינוך מיוחד, רשאי להביא את עניינו של הילד בפני ועדת השמה או בפני מנהל מחלקת החינוך בעיר** מגוריו בתנאי שחלפה שנה מיום הדיון האחרון, וגם בטרם חלפה שנה אם חל שינוי משמעותי בנסיבות (חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) סעיף 3.2.3 ג).

4. **הורים המעוניינים להעביר את ילדם מן החינוך המיוחד לחינוך הרגיל** רשאים לזמן וועדת השמה אחת לשנה (חוק חינוך מיוחד, סעיף 10ג; חוזר מנכ"ל תשס"ו/8 (ב) סעיף 3.10.3).

חוזר מנכ"ל תשס"ו/8 (ב) סעיף 3.2.2 ג מאפשר העברת תלמידים, הלומדים במסגרת מיוחדת למסגרת רגילה, גם **ללא דיון בוועדת השמה**. במקרים אלה ההחלטה צריכה להתקבל על-ידי הצוות הבין-מקצועי של המוסד בו לומד התלמיד. ההחלטה תתקבל על בסיס חוות-דעת חינוכית, פסיכולוגית או מקצועית אחרת בהתאם לצורך. ההחלטה טעונה אישור של המפקח על החינוך המיוחד ושל המפקח הכולל.

מומלץ להורים לפנות קודם לוועדה הבין-מקצועית בבקשה להעביר את ילדם למסגרת רגילה. במידה והוועדה לא נענית לבקשת ההורים, עדיין שמורה להם הזכות לזמן וועדת השמה.

4. הורים שיש בידיהם ממצאים חדשים לגבי ילדם (תוצאות של מבדקים פסיכולוגיים, הישגים לימודיים בבית-הספר, הישגים לימודיים מחוץ לבית-הספר, או נכונות של גוף או

אדם ליטול אחריות על לימודי הילד בתנאי שהוא יוחזר לחינוך הרגיל) יכולים לזמן דיון בוועדת השמה, גם אם לא חלפה עדיין שנה ממועד הדיון האחרון בעניינם.

ארגון הל"ה מסייע להורים ולילדים בהפניה לבדיקות חלופיות, בניסוח מכתבים לרשויות, בהכנת הדיון בוועדות השמה וערר וביצירת קשר עם הורים וילדים שכבר התנסו בחינוך המיוחד.

רישום תלמיד בעל צרכים מיוחדים לחינוך המיוחד ללא ועדת השמה

הורים לילד בעל לקות קשה (כל סוגי הפיגור למעט פיגור קל; אוטיזם וPDD); הפרעות נפשיות; שיתוק מוחין או נכות פיזית בצירוף לקות נוספת; חירשות או כבדות שמיעה בצירוף לקות נוספת; עיוורון או לקות ראייה בצירוף לקות נוספת), המבקשים את השמתו במוסד לחינוך מיוחד יכולים להגיש בקשה בכתב, חתומה על ידי שני ההורים, (על גבי טופס המופיע בנספח 11.3 לחוזר מנכ"ל תשס"ו/8ב) למנהל המחלקה לחינוך ברשות המקומית שבמקום מגוריהם. לבקשה יש לצרף חוות דעת מקצועית רלוונטית בכתב. את הבקשה יש להגיש עד 60 יום לפני תום המועד האחרון לרישום אותה שנת לימודים.

נספח 1: מסגרות לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים: מוסדות לחינוך מיוחד, כיתות "קטנות" וגני ילדים :

1. כיתות "קטנות" – כיתות של חינוך מיוחד בתוך בתי ספר רגילים. כל כיתה מונה עד 18 תלמידים וכוללת מורה וסייעת. היתרון של כיתות אלה הוא שהתלמיד מצוי במגרת רגילה, ניתן לשלב תלמיד הלומד בכיתה קטנה בחלק מן השיעורים בכיתה רגילה, ועד להיקף של שליש מהשיעורים. כמו כן ניתן לשלב תלמיד כיתה קטנה שילוב חברתי- בפעילויות חברתיות המתקיימות בבית הספר. ישנם בתי ספר בהם השילוב נעשה על בסיס קבוצתי- קבוצת תלמידים או כל התלמידים מהכיתה הקטנה משולבת ביחד בכיתה רגילה בחלק מן השיעורים או הפעילויות. הורים, שימו לב! כאשר מדובר בתלמיד שאין לו בעיות התנהגות חריגות, מומלץ לחנוץ על בית הספר לשלב אותו בכיתה רגילה ככל שניתן. כאשר ילד לומד בכיתה קטנה מומלץ להמשיך לתת לו סיוע גם באופן פרטי על מנת לקדם אותו ולאפשר לו לחזור בשלב מאוחר יותר לכיתה רגילה. ישנן כיתות חינוך מיוחד ללקויי למידה (הנפוץ ביותר), כיתות לילדים עם הפרעות תקשורת, תסמונת דאון ועוד. לעיתים מושמים לכיתה קטנה ילדים עם בעיות שונות, דבר שעשוי להשפיע על התקדמותם.
2. בתי ספר וגנים לחינוך מיוחד- בתי ספר נפרדים בהם לומדים רק תלמידי חינוך מיוחד ששובצו על ידי העירייה או המועצה המקומית לאחר ועדת השמה. הכיתות בבתי ספר לחינוך מיוחד מסווגות לפי סוג הלקות של התלמידים: חרשים וכבדי שמעה; עוורים ולקויי ראייה; בעלי פיגור קל; בעלי פיגור בינוני; בעלי הפרעות התנהגותיות ורגשיות קשות; משותקי מוחין בעלי נכויות פיזיות קשות; ליקויי למידה רב בעייתיים; בעלי פיגור קשה וסיעודיים; בעלי משכל גבולי רב בעייתיים; אוטיסטים קשים; בעלי פיגור בינוני מורכב; בעלי הפרעות נפשיות; מעוכבי התפתחות (גן וכתה א' בלבד) ומעוכבי שפה (גן עד כיתה ג' בלבד). בפועל סוגים שונים של כיתות מרוכזים פעמים רבות במוסד חינוכי אחד. כמו כן, מניסיוננו, לעיתים ילדים עם מנת משכל גבולית או ליקויי למידה קשים מופנים לכיתות המוגדרות לבעלי פיגור קל. לפיכך הורים שילדם שובץ למסגרת חינוך מיוחד צריכים לבדוק האם אופי המסגרת מתאים ללקות של ילדם. גנים לחינוך מיוחד הם גנים יעודים לבעלי לקויות ספציפיות, כגון גני אק"ם לילדים בעלי פיגור שכלי וכן גני טיפוליים לילדים שמוגדרים כ"מעוכבי התפתחות" וכוללים ילדים בעלי עיכוב שפתי, התפתחותי וכדומה.
3. גני שילוב- (או גנים משולבים) בגני הילדים לא תמיד מופעלת תכנית שילוב בגנים רגילים, וישנם גני שילוב בהם לומדים ילדים רגילים וילדים בעלי לקויות ביחד, במסגרת אחת. בגנים אלה צוות קבוע מורחב הכולל סיעות וניתן סיוע מוגבר לילדים בעלי הצרכים במיוחדים.

נספח 3: הגורמים שאבחנתם קבילה בוועדות מתוקף חוק החינוך המיוחד: שילוב, השמה, ערר (נספח 2 לחוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א)).

אפיון החריגות	הגורם המקצועי שאבחנתו קבילה לצורך אפיון חריגותו של התלמיד
משכל גבולי	פסיכולוג חינוכי/פסיכולוג התפתחותי
פיגור קל-סיעודי	ועדת האבחון של השירות למפגר
<ul style="list-style-type: none"> - הפרעות התנהגותיות - הפרעות רגשיות - AD(H)D 	<ul style="list-style-type: none"> - פסיכולוג חינוכי/התפתחותי/קליני/פסיכיאטר לילד ולנוער - פסיכולוג חינוכי/התפתחותי/קליני/פסיכיאטר לילד ולנוער - פסיכולוג חינוכי + נוירולוג ילדים/פסיכולוג חינוכי + רופא ילדים עם ניסיון בהתפתחות הילד/פסיכיאטר לילד ולנוער
אוטיזם/PDD	פסיכיאטר לילד ולנוער/פסיכולוג קליני/מנהל מכון להתפתחות הילד המוכר ע"י משרד הבריאות/רופא מומחה בנוירולוגיית ילדים
הפרעות נפשיות	פסיכיאטר לילד ולנוער
<ul style="list-style-type: none"> - לקות למידה רב-בעייתית - AD(H)D 	<ul style="list-style-type: none"> - פסיכולוג חינוכי/פסיכולוג חינוכי מומחה שהוכשר בנושא לקויות למידה/פסיכולוג ומאבחן דיסקטי במסמך אחד או במסמכים נפרדים - פסיכולוג חינוכי + נוירולוג ילדים/פסיכולוג חינוכי + רופא ילדים עם ניסיון בהתפתחות הילד/פסיכיאטר לילד ולנוער
שיתוק מוחין/נכות פיזית	נוירולוג ילדים/רופא ילדים בעל ניסיון בהתפתחות הילד
חירשות/כבדות שמיעה	קלינאי תקשורת שהוסמך לאודיולוגיה
עיוורון/לקות ראייה	ועדת האבחון של השירות לעיוור במשרד העבודה והרווחה או רופא עיניים
עיקוב התפתחותי	פסיכולוג חינוכי/פסיכולוג התפתחותי/נוירולוג ילדים/רופא ילדים בעל ניסיון בהתפתחות הילד
עיקוב שפתי	פסיכולוג חינוכי+קלינאית תקשורת/פסיכולוג התפתחותי+קלינאית תקשורת/רופא ילדים בעל ניסיון בהתפתחות הילד+קלינאית תקשורת
מחלות נדירות	רופא ילדים בעל ניסיון בהתפתחות הילד, בצירוף אישור בכתב של הביטוח הלאומי המעיד שהילד זכאי לגמלת ילד נכה ולניידות וזקוק להשגחה מתמדת

שימו לב!

על פי הוראות חוזר מנכ"ל תשע"ב/3(א) כל רשות מקומית מחייבת לקיים מרכז מידע בנושא החינוך המיוחד שתפקידו לספק מידע להורים.